

9. Noddings N. Educating moral people: a caring alternative to character education / *Ne!* Noddings. – New York : Teachers College Press, 2002. – 171 p.
10. Nucci L. Education in the moral domain / Larry P. Nucci. – Cambridge, England : University Press, 2001. – 246 p.
11. Paxton K. K. Caring and Respect in Preschool Classrooms: Connecting Ethical Theory to Empirical Research: A Dissertation for the Degree Doctor of Philosophy / Kate Kelley Paxton. – [Electronic resource]. – Arizona State University, 2014. – 313 p. – Access mode: https://repository.asu.edu/attachments/137305/content/Paxton_asu_0010E_14211.pdf
12. Turner V. D. Scaffolding morality: Positioning a socio-cultural construct / Val D. Turner, Marvin W. Berkowitz // *New Ideas in Psychology*. – 2005. – № 23. – P. 174–184. doi:10.1016/j.newideapsych.2006.04.002
13. Wilson R. A. Fostering Goodness & Caring: Promoting Moral Development of Young Children / Ruth A. Wilson // *Early Childhood New*. – 2007. – № 13 (6). – P. 64–61.
14. Wood D. The role of tutoring in problem solving / David Wood, Jerome Bruner, Gail Ross // *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. – 1976. – № 17. – P. 89–100.

УДК: 316.62 : 17.023.34 : 141.21

СУБ'ЄКТИВНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізького національного університету
galitskayao@ukr.net

Лукасевич О.А. Суб'єктивне благополуччя як психологічний феномен. У статті представлено теоретичний аналіз психологічних параметрів суб'єктивного благополуччя, в результаті виявлено його неоднозначне трактування. Спорідненими поняттями для даного феномену в науковій літературі визначено поняття "оптимізм", "щастя", "задоволеність життям". Суб'єктивне благополуччя розглянуто як складне, динамічне, соціально-психологічне утворення, що засноване на інтеграції когнітивних та емоційних процесів і характеризується суб'єктивним емоційно-оцінним ставленням, має спонукальну силу, сприяє дії, пошуку, управлінню зовнішніми і внутрішніми об'єктами. Структурними компонентами суб'єктивного благополуччя названо когнітивний та емоційний. Серед основних факторів, що впливають на суб'єктивне благополуччя виділено детермінанти різного роду, рівня й узагальнення. Акцентовано увагу на складному характері взаємозв'язків об'єктивних і суб'єктивних умов життя, які впливають на досягнення суб'єктивного благополуччя. Відповідно до різних типів ціннісних орієнтацій і мотиваційної структури встановлено рівні суб'єктивного благополуччя: професійний, фізичний, соціальний, фінансовий, пов'язаний із місцем проживання. Продемонстровано, що неможливість посилення індексу благополуччя в одній сфері замінюється активністю і досягненнями в іншій.

Ключові слова: благополуччя, психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, задоволеність життям.

Lukasevych, O.A. Subjective well-being as a psychological phenomenon. The article presents a theoretical analysis of the psychological parameters of subjective well-being. It has been revealed its ambiguous interpretation. "Optimism", "happiness", "life satisfaction" have been defined as the related concepts for this phenomenon in the scientific literature. Subjective well-being has been considered as a complex, dynamic, socio-psychological formation, which is based on the integration of cognitive and emotional processes and is characterized by subjective emotional and appraisal attitudes, has a stimulating force, promotes action, search, management of external and internal objects. Structural components of subjective well-being are called cognitive and emotional. The determinants of different kinds, levels and generalization have been identified among the main factors, that influencing subjective well-being. The concept of "life satisfaction" is narrower and more specific compared to the more general term "well-being." Being in close connection with the notion of "well-being", it is characterized by persistence, stability, complexity, systemicity and at the same time covers relatively independent aspects and phenomena. The attention was focused on the complex nature of the interrelations between objective and subjective living conditions, that influence the achievement of subjective well-being. According to various types of value orientations and motivational structure, the levels of subjective well-being have been set: professional, physical, social, financial, connected with the place of residence. It has been demonstrated, that the impossibility of strengthening the welfare index in one sphere is replaced by activity and achievements in another.

Keywords: well-being, psychological well-being, subjective well-being, satisfaction with life.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, у період швидких трансформацій, великих обсягів інформації та постійної нестачі часу найбільш гостро постає питання розгляду такого феномену як суб'єктивне благополуччя. З одного боку, політичні і соціальні умови української дійсності значно розширили можливості людей, з іншого – константою стала ситуація нестабільності суспільства в цілому. Соціальні прагнення, цінності, переконання, ідеали зазнали кардинальної переоцінки. Норми і цінності, які раніше домінували у суспільній свідомості і підтримувались відповідними соціальними інститутами, у більшості випадків не відповідають реальним відношенням у сучасній ситуації. В той же час, нові переконання і цінності, що регулюють

поведінку особистості, ще не утвердилися. Безперечно, все це відображається на задоволеності життям, самопочутті, суб’єктивному благополуччі особистості. Тому важливим є виділення тих складових, факторів і детермінант благополуччя, які впливають на процес самовизначення та самореалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми суб’єктивного благополуччя розпочалось у минулому столітті із праць К. Ріфф, Н. Бредберна, Е. Дінера і у подальшому отримало широке розповсюдження у зв’язку з розвитком позитивної психології М. Селігмана, К. Патерсона та ін. Одночасно із поняттям суб’єктивного благополуччя у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі використовується цілий ряд суміжних понять: психологічне благополуччя, задоволеність життям, якість життя, емоційний комфорт, щастя. У всьому розмаїтті досліджень виокремлюються різні за змістом і кількістю компоненти і фактори. Таке розмаїття підходів і термінології суттєво ускладнює узагальнення цих даних, співставлення результатів дослідження, проведених у різні роки та у різних культурах.

На даний момент комплексній і багатоаспектній проблемі суб’єктивного благополуччя особистості присвячено велику кількість досліджень таких зарубіжних вчених як М. Аргайл, К. Ріфф, С. Любомирські, С. Вентегодт, Е. Дінер, Н. Бредбурн, К. Денев, Х. Купер та ін. Проте, ці праці створювались у межах різних концепцій і незалежно одна від одної. Також слід відзначити нестачу теоретичної розробленості даної проблеми, оскільки у більшості праць переважають емпіричні дослідження. В межах психологічних, соціологічних та філософських досліджень проблему суб’єктивного благополуччя розглядали такі українські вчені як О.І. Власова, І.С. Горбаль, А.С. Гуленко, В. А. Гупаловська, Т.В. Данильченко, С.Ф. Зелінська, Ю.І. Кашлюк, А.В. Курова, Е.І. Кологривова, І. І. Семків, та ін. Серед зарубіжних психологів можна назвати таких вчених, дослідження яких певним чином пов’язані з проблемою суб’єктивного благополуччя: О.Є. Бочарова, Л.І. Галіахметова, Ю.М. Долгов, О.С. Копіна, Л.В. Куліков, А.Є. Созонтов, М.В. Соколова, О.Ю. Чеботарьова, Р.М. Шаміонов, та ін.

Таким чином, **метою** нашого дослідження є визначення основних складових суб’єктивного благополуччя особистості. Дана мета конкретизувалась у завданнях, спрямованих на розкриття змісту понять “благополуччя”, “суб’єктивне благополуччя”, “задоволеність життям”, визначення внутрішніх детермінант суб’єктивного благополуччя, аналіз поведінкових патернів благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Як було зазначено вище, на даний момент існує досить велика кількість різних визначень понять “благополуччя” і “суб’єктивне благополуччя”. Більшістю вчених особливо відмічається їх комплексність, складність та акумулюючий характер, оскільки дані поняття включають у себе численні аспекти і фактори.

Теоретичною базою для розуміння феномену психологічного благополуччя є дослідження Н. Бредбурна, який ввів у науковий обіг поняття “психологічного благополуччя” і ототожнив його із суб’єктивним відчуттям щастя та загальною задоволеністю життям. Науковець створив модель структури психологічного благополуччя, яка передбачає баланс між постійною взаємодією позитивного і негативного афектів / подій повсякденного життя. Згідно із Н. Бредбурном, співвідношення позитивного і негативного афектів є показником психологічного благополуччя, відображаючи загальне почуття задоволеності життям. Якщо рівень позитивного афекту перевищує рівень негативного афекту, людина відчуває себе щасливою і впевненою, а тому має високий рівень психологічного благополуччя. І навпаки, якщо рівень негативних переживань вище, то людина відчуває себе нещасною і незадоволеною. Дослідник зробив важливий висновок про те, що позитивний і негативний афекти не взаємопов’язані. Визначивши рівень позитивного афекту, неможливо встановити, яким є рівень негативного афекту, оскільки він може бути вище або нижче, а також бути рівним позитивному афекту [10].

Е. Дінер, спираючись на теорію Н. Бредбурна, висунув своє розуміння феномену психологічного благополуччя і ввів термін “суб’єктивне благополуччя”. Зазначимо, що автор не розглядав ці поняття як аналогічні і вважав суб’єктивне благополуччя лише компонентом психологічного. На думку Е. Дінера, благополуччя включає когнітивну та емоційну сторони самоприйняття. Рівень суб’єктивного благополуччя є показником тривожності або депресивності людини, а також демонструє її рівень відчуття щастя. У структурі суб’єктивного благополуччя він виділяв три основних компонента: задоволення, приємні та неприємні емоції, які поєднуються

формують рівень суб'єктивного благополуччя особистості [11]. Незважаючи на те, що кожен із компонентів суб'єктивного благополуччя відображає оцінки життєвих подій людей, Р. Лукас наголошує, що існують такі фактори суб'єктивного благополуччя, як позитивний афект, відсутність негативного афекту і задоволеність життям, які є незалежними і повинні бути досліджені індивідуально [6].

Поступово проблема психологічного благополуччя викликала інтерес соціологів, які проводили опитування з метою визначення демографічних факторів суб'єктивного благополуччя: вік, дохід, сімейний стан тощо.

Дана проблема також досліджувалась представниками соціальної і когнітивної психології, які вивчали роль адаптації і соціальних стандартів на відчуття благополуччя людиною. Так, якщо у людини більш розвинуті позитивні асоціації, то відповідно більша кількість подій запускає у неї щасливі спогади і почуття.

Суттєвий внесок у розуміння суб'єктивного благополуччя зробила гуманістична психологія, яка стимулювала інтерес до феномену позитивного благополуччя і визначила серед факторів суб'єктивного благополуччя темперамент, адаптацію до умов життя, прагнення до мети.

Як бачимо, від самого початку увагу дослідників було зосереджено на виявленні зовнішніх умов суб'єктивного благополуччя. Десятиліття досліджень даної проблеми навели психологів на думку про незначний вплив зовнішніх факторів на рівень суб'єктивного благополуччя. Здоров'є, дохід, освіта, сімейний стан як демографічні фактори складають невелику частку факторів благополуччя. В той же час, дослідження свідчать про те, що суб'єктивне благополуччя досить стабільне у часі, змінюється після значних подій у житті і сильно корелює зі стійкими особистісними рисами.

Відтак, дослідження багатьох вчених були спрямовані на розуміння зв'язку між особистістю і суб'єктивним благополуччям. Значна кількість теоретичних і емпіричних праць демонстрували сильний кореляційний зв'язок між суб'єктивним благополуччям і рисами екстраверсії та інтроверсії. Вчені встановили, що індивідуальні відмінності особистості, сформовані на початку життя, залишаються стабільними і прямо залежать від генетичних передумов. Ці результати підтверджують, що суб'єктивне благополуччя в першу чергу визначається вродженою схильністю людини. Тому, незалежно від причин індивідуальних відмінностей, дослідники повинні розробити точні теорії і пояснити чому деякі люди постійно щасливі і задоволені життям. Особистісні теорії темпераменту і суб'єктивного благополуччя зорієнтовані, головним чином, на три аспекти індивідуальних відмінностей: базові рівні афективного і когнітивного благополуччя, емоційна реактивність і когнітивна обробка емоційної інформації.

Наприклад, відповідно до моделі динамічної рівноваги, люди мають унікальні базові рівні благополуччя. Маючи певний тип особистості, вони однаково переживають певні типи подій. Екстраверти більш схильні ніж інтроверти, одружитися або отримати високостатусну роботу. Ці події не можуть відобразитися на індивідуальному середньому рівні благополуччя. Незвичайні події штовхають людину вище або нижче базового рівня. В результаті вона повертається на початковий рівень, коли події нормалізуються.

На думку М. Селігмана, серед складових благополуччя можна назвати захопленість, смисл, позитивні емоції, досягнення, відносини з іншими людьми. Останні безпосередньо пов'язані з іншими елементами, оскільки додають смисл життю, супроводжуються захопленістю або позитивними емоціями, а також досягненнями, звершеннями, успіхом особистості. Деякі із цих складових оцінюються об'єктивно, інші – суб'єктивно, через самооцінку. Кожен елемент сприяє досягненню більш високого рівня благополуччя. В той же час, благополуччя не можна звести до певної складової. М. Селігман відмічає, що здійснюючи вибір у житті, ми прагнемо досягнути найбільшого успіху у кожній складовій [5].

Т. Рат і Дж. Хартер виділяє сфери життя як елементи благополуччя: професійне благополуччя – кар'єра, покликання, професія або робота; фізичне благополуччя – міцне здоров'я; соціальне благополуччя – значущість близького оточення і соціальних взаємовідносин; фінансове благополуччя – фінансова безпека, задоволеність своїм рівнем життя; благополуччя на місці проживання – безпека, власний внесок у розвиток суспільства. Науковці наголошують, що успіх повинен бути присутнім у всіх п'яти елементах, оскільки досягнення в одній сфері не може компенсувати невдачу в іншій [13].

Д. Джованіні та співавтори виділяють шість факторів суб'єктивного благополуччя: фізичне і психічне здоров'я, свобода, самовизначення, хороша робота, приємні міжособистісні відносини, матеріальне благополуччя, знання і розуміння світу [1].

Аналізуючи вітчизняну психологію, цікавість викликає визначення “благополуччя”, яке наводить Н.Д. Творогова: “Благополуччя – це багатофакторний конструкт, що передбачає складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних і духовних факторів” [6, с.4].

Як вважає Р.М. Шаміонов, суб'єктивне благополуччя виражає ставлення до себе, своєї особистості, життя і процесів, які мають суттєве значення для самої особистості з точки зору інтерналізованих нормативних уявлень про внутрішнє і зовнішнє середовище, що і характеризується відчуттям задоволеності. Суб'єктивне благополуччя особистості передбачає наявність соціально-нормативних ціннісних установок, реалізація яких визначається сукупністю умов соціалізації. Воно також пов'язане зі стереотипами, які вироблені суспільством і засвоєні особистістю в процесі соціалізації. Внутрішній комфорт, духовна рівновага, задоволеність якістю життя дають змогу людині відчувати себе щасливою. Це, в свою чергу, означає, що суб'єктивне благополуччя визначається задоволеністю у різних сферах життя – культурній, економічній, релігійній, політичній тощо.

Відчуття суб'єктивного благополуччя не завжди співпадає з об'єктивним благополуччям особистості, яке оцінюється за соціальними критеріями особистісних досягнень, структури і спрямованості особистості, поведінки і діяльності, а також тим, що внесено конкретною людиною, суспільством, групою [8].

Л.М. Куліков визначає суб'єктивне благополуччя як інтегративне, відносно стійке переживання, яке включає у себе особливості ставлення особистості до себе і оточуючого світу. Серед основних складових суб'єктивного благополуччя автором виділені когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Когнітивним змістом благополуччя виступають ціннісні орієнтації, а саме: соціально обумовлена загальна спрямованість, відношення особистості до цілей життєдіяльності, до засобів задоволення цих цілей, тобто до обставин життя, детермінованих соціальними умовами. Разом з тим, саме система відносин визначає характер переживань, що поєднують почуття та емоції. Переживання суб'єктивного благополуччя передбачає суб'єктивну інтерпретацію особистістю ситуацій взаємодії. Тому, когнітивна та емоційно-оціночна інтерпретація ситуації детермінує спрямованість активності особистості у вигляді стратегій поведінки [4].

О.Ю. Чеботарьова запропонувала типологію суб'єктивного благополуччя, яка оцінює показники задоволеності життям, пристосованості до життя, ціннісні орієнтації, мотивацію, життєстійкість, захисні механізми. В результаті автором виділено чотири типи суб'єктивного благополуччя, кожен з яких пов'язаний з певними особистісними факторами:

- ворожий тип – невпевнені у своїй здатності досягати цілей, орієнтовані переважно на життєзабезпечення, скаржаться на психосоматичні симптоми і загальний стан здоров'я, рідко використовують захисні механізми;
- пасивно-агресивний – залежність, пасивність і ворожість у соціальних контактах, досить висока емоційна стійкість, високий рівень креативності, спрямованість на комфорт і насолоду;
- соціально-активний – оптимізм та інтерес до життя, перевага типово чоловічих видів діяльності, активне використання захисних механізмів, особливо витіснення і заміщення, спрямованість на комфорт і соціальний статус, близькі стосунки і кохання;
- комформний – високий рівень прийняття ризику, психічної напруги, низький рівень креативності, використовують раціоналізацію як захисний механізм, емоційно закриті [7].

Українська вчена І.С. Горбаль трактує суб'єктивне благополуччя як динамічну когнітивно-емоційну оцінку людини якості власного життя загалом та окремих його сфер, що залежить, з одного боку, від неї самої та її особистісних властивостей, з іншого – від реалій її життя. Як зазначає науковець, відсутність переживання негативних і наявність позитивних емоцій, уявлення про своє життя, що відповідає ідеалу існування, формує відкриту, динамічну, однак сталу систему образів себе та свого життя.

Конкретним втіленням суб'єктивного благополуччя, на думку І.С. Горбаль, є психологічне здоров'я. Психологічне благополуччя характеризується суб'єктивною позицією людини щодо можливості та міри втілення її потенціалу, тоді як психологічне здоров'я є реальним, об'єктивним виявом суб'єктивного благополуччя [3].

За визначенням І.І. Галецької, психологічне здоров'я є втіленням соціального, емоційного та духовного благополуччя, оскільки є потенційною передумовою забезпечення життєвих потреб щодо активного способу життя, досягнення власних цілей, адекватної та оптимальної взаємодії з людьми, соціальним оточенням. Психічне і психологічне здоров'я, тісно пов'язане із суб'єктивним благополуччям людини та з її ціннісною сферою. Суб'єктивне благополуччя – це, по суті, психологічний термін для позначення понять “щастя” та “задоволеність життям”, це завжди суб'єктивна оцінка людьми свого життя. Як вказує автор, поняття суб'єктивного благополуччя включає у себе кілька окремих компонентів: задоволеність життям (загальне судження про власне життя); задоволеність важливими сферами життя (задоволеність роботою, сім'єю тощо); позитивний ефект (переважне переживання позитивних емоцій та настроїв); низький рівень негативного ефекту (зменшення кількості негативних емоцій і настроїв) [2].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Проаналізувавши велику кількість часто протилежних точок зору на визначення і структуру понять, близьких за визначенням до поняття “суб'єктивне благополуччя”, ми зробили висновок, що й досі не існує загально визнаної теорії пояснення даного феномену. Термін “суб'єктивне благополуччя” був введений у науковий обіг в результаті численних досліджень і публікацій на тему благополуччя в межах позитивної психології. Суб'єктивне благополуччя включає у себе когнітивний та емоційний компоненти. Задоволеність життям, як складова благополуччя, відрізняється від нього наявністю оціночного компоненту. Поняття “задоволеність життям” є більш вузьким та більш конкретним у порівнянні із більш загальним терміном “благополуччя”. Знаходячись у тісному взаємозв'язку з поняттям “благополуччя”, воно характеризується стійкістю, стабільністю, комплексністю, системністю і в той же час охоплює відносно самостійні аспекти та явища.

Таким чином, перед сучасними дослідниками постає завдання створення інтегративних моделей феномену “суб'єктивного благополуччя”, застосування комплексних підходів до його вивчення. В якості подальших перспектив дослідження даної проблематики можна назвати: вивчення взаємодії психологічних факторів і життєвих обставин як факторів благополуччя, встановлення стратегій досягнення благополуччя, пояснення механізмів дії різних факторів на різні аспекти благополуччя.

Список використаних джерел

1. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл; пер. с англ. А. Лисицына. – СПб.: Питер, 2003. – 271 с.
2. Галецька І.І. Критерії психологічного здоров'я / І.І. Галецька // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2007. – Вип. 10. – С. 317–328.
3. Горбаль І.С. Відчуття суб'єктивного благополуччя як передумова та втілення психологічного здоров'я особистості / І.С. Горбаль // Науковий вісник Львівського держ. ун-ту. – 2012. – Вип. 2. – С.293-303.
4. Куликов Л.В. Суб'єктивное благополучие личности / Л.В. Куликов // Ананьевские чтения, 1997. – С.162-164.
5. Селигман М. Путь к процветанию. Новое понимание счастья и благополучия / М.Селигман. – М.:МАНН,2013. – 440с.
6. Творогова Н.Д. Клиническая психология / Н.Д. Творогова. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 416 с.
7. Чеботарева Е.Ю. Индивидуально-типические характеристики субъективного благополучия / Е.Ю. Чеботарева // Акмеология образования. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – 2015. – С.142-147.
8. Шамяионов Р.М. Суб'єктивное благополучие личности: психологическая картина и факторы / Р.М. Шамяионов. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – 2008. – 296 с.
9. Argyle M. The Psychological Causes of Happiness / M. Argyle, M. Martin // Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 1991. – P. 77–100.
10. Bradburn N.M. The Structure of Psychological Well-being / N.M. Bradburn. – Chicago: Aldine, 1969. – 187 p.
11. Diener E. The Satisfaction With Life Scale / E. Diener // Journal of Personality Assessment. – 1985. – Vol. 49. – No. 1. – P. 71–75.
12. Headey B. Subjective Well-Being: The Stocks and Flows Framework / Bruce Headey, Alexander Wearing // Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 1991. – P. 49–73.
13. Rath T. Well-Being: The Five Essential Elements / T. Rath, J. Harter. – New York: Gallup press, 2010. – 232 p.

References translated and transliterated

1. Argajl M. Psihologija schast'ja [Psychology of happiness] / M. rgajl; per. s angl. A. Lisicyna. – SPb.: Piter,2003. – 271 s.
2. Galec'ka I.I. Kriterii psihologichnogo zdorov'ja [Criteria for psychological health] / I.I. Galec'ka // Visnik L'vivs'kogo universitetu. Filososf's'ki nauki. – 2007. – Vip. 10. – S. 317–328.
3. Gorbal' I.S. Vidchuttja sub'ektivnogo blagopoluchchja jak peredumova ta vtillennja psihologichnogo zdorov'ja osobistosti [A sense of subjective well-being as a prerequisite and embodiment of the psychological health of the individual] / I.S. Gorbal' // Naukovij visnik L'vivs'kogo derzh. un-tu. – 2012. – Vip. 2. – S.293-303.
4. Kulikov L.V. Sub'ektivnoe blagopoluchie lichnosti [Subjective Personality well-being] / L.V. Kulikov // Anan'evskie

- chtenija, 1997. – S.162-164.
5. Seligman M. Put' k процvetaniju. Novoe ponimanie schast'ja i blagopoluchija [The path to prosperity. A new understanding of happiness and well-being] / M. Seligman. – M.: MANN, 2013. – 440 s.
  6. Tvorogova N.D. Klinicheskaja psihologija [Clinical psychology] / N.D. Tvorogova. – M.: PER Sje, 2007. – 416 s.
  7. Chebotareva E.Ju. Individual'no-tipicheskie harakteristiki sub#ektivnogo blagopoluchija [Individual-typical characteristics of subjective well-being] / E.Ju. Chebotareva // Akmeologija obrazovanija. – Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta. – 2015. – S.142-147.
  8. Shamionov R.M. Sub#ektivnoe blagopoluchne lichnosti: psihologicheskaja kartina i faktory [Subjective well-being of a person: a psychological picture and factors] / R.M. Shamionov. – Saratov: Izd-vo Saratovskogo un-ta. – 2008. – 296 s.
  9. Argyle M. The Psychological Causes of Happiness / M. Argyle, M. Martin // Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 1991. – P. 77–100.
  10. Bradburn N.M. The Structure of Psychological Well-being / N.M. Bradburn. – Chicago: Aldine, 1969. – 187 p.
  11. Diener E. The Satisfaction With Life Scale / E. Diener // Journal of Personality Assessment. – 1985. – Vol.49. – N1. – P. 7175.
  12. Headey B. Subjective Well-Being: The Stocks and Flows Framework / Bruce Headey, Alexander Wearing // Subjective Well-Being: an interdisciplinary perspective / ed. by F. Strack, M. Argyle, N. Schwarz. – 1st ed. – Oxford: Pergamon Press, 1991. – P. 49–73.
  13. Rath T. Well-Being: The Five Essential Elements / T. Rath, J. Harter. – New York: Gallup press, 2010. – 232 p.

УДК: 316.454.52 : 316.47 : 316.46.058.5

МАНІПУЛЯТИВНІ ПРИЙОМИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У МІЖОСОБИСТІСНОМУ СПІЛКУВАННІ

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Запорізького національного університету
galitskaya@ukr.net

Ю.В. Титар

студентка магістратури Запорізького національного університету
juliat504@gmail.com

Лукасевич О.А., Титар Ю.В. Маніпулятивні прийоми: особливості використання у міжособистісному спілкуванні. Стаття присвячена актуальній на сьогоднішній день проблемі маніпуляцій, що з кожним днем набирає все більше обертів. В даній статті на основі аналізу літератури розглядається питання маніпуляції в міжособистісному спілкуванні. Метою статті є розкриття питання стратегії маніпуляції, прийомів та ситуації в якій вони використовуються. Аналіз робіт в цій галузі дозволяє виділити основні групи маніпулятивних прийомів, які використовуються в дискусійних обговореннях. Такий погляд буде цікавий спеціалістам в області соціальної психології аби чітко розмежувати де має місце соціальний тиск, а де – прямий контакт. Тема маніпуляції суспільною свідомістю сьогодні активно обговорюється серед представників широкої громадськості, все частіше стає предметом бурхливих наукових дискусій, гострої публіцистичної полеміки. Дослідження проблематики маніпуляції суспільною свідомістю і розгляд її з наукової точки зору налічує всього лише кілька десятків років, якщо не мати на увазі опосередкованість висвітлення даної теми в контекстах інших, суміжних з нею явищ і процесів, інших аспектів соціального буття.

Ключові слова: маніпуляція, міжособистісні відносини, маніпулятивні прийоми.

Lukasevich, O.A., Titar, Y.V. Manipulative techniques: peculiarities of use in interpersonal communication. The article is devoted to the actual problem of manipulation, which is gaining more and more turns. In this article, based on the literature analysis, the issue of manipulation in interpersonal communication has been considered. The aim of the article is to reveal the questions of the strategy of manipulation, techniques and situation in which they are used. Analysis of works in this area allows us to identify the main groups of manipulative techniques, that used in the discussions. This view would be of interest to specialists in the field of social psychology in order to clearly distinguish between social pressure and direct contact. The subject of manipulation of public consciousness is being actively discussed today among representatives of the general public, it is increasingly becoming the subject of heated scientific discussions, a sharp publicistic polemic. Since recently, questions of manipulation have been devoted to many works of Ukrainian and foreign scientific literature, it is reflected in works of art, once again confirms its relevance, and in fact – of occurred interested: reaching a new level - the level of audio-visual, social sensitivity. The investigation of the problem of manipulation of public consciousness and its consideration from a scientific point of view has been only a few dozen years, if one doesn't bear in mind the indirectness of the coverage of this topic in the contexts of other phenomena and processes, that are adjacent to it, other aspects of social life.

Keywords: manipulation, interpersonal relationships, manipulative techniques.